

Gemeente van onze Heer Jezus Messias

1. Als je dit verhaal zo zonder enige verband hoort/leest, heeft het iets van een sprookje: een vader, en daarna een moeder die haar kind aan de oever van een rivier te vondeling legt, en een prinses, de dochter van de farao, die het kind bij toeval vindt, en het zonder dat zij het zelf weet door de eigen moeder laat verzorgen, om ten slotte het kind te adopteren, waardoor het definitief aan het koninklijk hof terecht komt. Het sprookje van een prinses die een kind uit de goot redt, ternauwernood, om dat kind vervolgens als eigen zoon aan te nemen.

2. Het mag iets van een sprookje hebben op het eerste gezicht, kijk je verder, dan zie je dat het een stuk minder sprookjesachtig is, als je eerst dacht. Het verhaal maakt deel uit van een bittere geschiedenis. Die geschiedenis vormt namelijk het decor, de achtergrond waar tegen zich dit verhaal afspeelt. Het is het verhaal van wat wij 'de grote geschiedenis' noemen, dat gaat over een volk, Israël, dat eerder zijn toevlucht heeft gezocht in een vreemd, ver land. Eerst gaat alles goed, althans zo lijkt het. Maar dan komt er een machthebber, een Farao, naar voren, die zich meer en meer bedreigd gaat voelen. Zo bedreigd dat hij opdrachten gaat geven, die het leven van die ander bedreigen: 'alle jongetjes die geboren worden, moeten gedood worden.' Want stel je voor dat ze opgroeien tot volwassen mannen. Stel je voor dat ze in opstand komen! Ook dat verhaal wordt verteld.

Het is het uiterst pijnlijke verhaal van kinderen die het eerst de dupe worden. Kinderen, jongetjes, die als eerste ten onder gaan aan de machtswellust van grote en kleine overheersers. Een verhaal van lang geleden? Ja! Een verhaal dat zich tot dat verleden beperkt? Nee, bepaald niet. Het is een geschiedenis zoals je zo vaak ziet op deze wereld. Van grote, maar vooral van kleine mensen, die het slachtoffer worden, omdat de machthebbers rigide maatregelen nemen om hun plannen en hun zin door te drijven. Een geschiedenis die vertelt van met name kleine mensen, die niet tegen het grove geweld zijn opgewassen. Die niet weerbaar genoeg zijn en er aan onderdoor gaan.

3. Die geschiedenis wordt eerst wordt verteld. Maar dan, daarna, wordt er door de verteller ingezoomd. Dan komt alle aandacht op een paar mensen te leggen. Een detail uit de geschiedenis krijgt alle aandacht. Het gaat van de 'grote' geschiedenis, van farao en zijn bevelen, van het grote Egypte met in zijn midden het volk Israel, naar een 'kleine' geschiedenis. Naar een man en een vrouw uit het huis van Levi. Zij worden eruit uitgelicht. Naar voren gehaald, kan ik nog beter zeggen.

De grote geschiedenis komt dichterbij. Ze krijgt daardoor een gezicht, wordt persoonlijk, waardoor het je opeens – meer dan anders – gaat aanspreken. Zoals je dat overkomt, als je naar een situatie op televisie zit te kijken. Het zien van het leed van één gezin, dat van dichtbij gefilmd wordt, doet je vaak meer dan de beelden van honderden of duizenden slachtoffers tegelijk. En dat kleine verhaal krijgt alle aandacht. Dat wordt belangrijk. Want midden in alle ellende en verdrukking, midden in de dood, klinkt er opeens een verhaal van hoop, een verhaal van leven!

4. Een verhaal van leven, een verhaal van hoop, omdat er mensen zijn, die zich niet voegen in die grote geschiedenis, mensen die niet meedoen, met wat er door de politieke leiding van het land wordt gezegd. Maar nu praat ik wel heel erg algemeen, door van 'mensen' te spreken. Concreet moet ik te spreken, zo wil het verhaal. Want het zijn vrouwen in dit verhaal die de macht – van de farao – ondermijnen. Eerst zijn het de vroedvrouwen Sifra en Pua die de zonen laten leven. De godsvrees is het die hun handelen bepaalt, waar farao met een kluitje in het riet wordt gestuurd. En vervolgens? Vervolgens is er dit verhaal, dat allereerst vertelt van een *man*(!), die zich niet zodanig door een farao laat bepalen dat hij maar helemaal geen relatie maar aangaat. Maar dan vervolgens gaat het – opnieuw – over *vrouwen* die niet doen, wat zij naar het bevel van de farao wel zouden moeten doen: het jongetje in de rivier werpen. Nee, dat soort formuleringen over 'burgerlijke ongehoorzaamheid' hoor je niet. De verteller laat op die manier horen, door dat niet te vermelden, dat het een heimelijk vrouwenverzet betreft. Eentje waar je niet hardop over spreekt, maar wat je gewoon doet, zonder daarover te praten. En tegelijkertijd laat de verteller je daardoor weten dat hij, farao, niet de maat is, die je leven bepaalt, maar dat je die zelf hebt. Dat je je laat leiden door wat

jij voor het goede houdt. Wat deze vrouwen duidelijk maken, is dat niets hen daarvan kan afhouden, wat er ook gezegd wordt, als is het farao in eigen persoon.

5. Je ziet dat vaak in dat soort situaties, als het er uitermate spannend aan toegaat, en het een zaak is van alles of niets, dan komt de oplossing van een kant, waarvan je het absoluut niet verwacht. Want moet u horen wat de farao zelf zegt. Dan heeft hij het over de *jongetjes* die allemaal in de rivier geworpen moeten worden, en over de *meisjes* die mogen blijven leven. Over een man-vrouwvisie gesproken. Welke een uitermate traditioneel beeld heeft deze man nog over mannen en vrouwen. Het is de gedachte dat je het gevaar alleen van de mannenkant kan verwachten, en niet van de vrouwenkant. Dat je van vrouwen niet veel hoeft te verwachten. Je kan hen gerust laten leven. Hoe kostelijk is dan toch dit verhaal, waar het nu juist vrouwen, dochters zijn, die het dodelijke beleid van de farao – heel subtiel – ondermijnen. En dat alles wordt nog kostelijker – toch? – als je ziet dat het zijn eigen dochter is die het ultieme verzet pleegt! Waar hij zegt: 'Werpt alle jongens, die geboren worden, in de rivier', daar zegt zij: 'Uit de wateren heb ik hem getrokken!'

6. Om het verhaal in *heel* zijn diepte te kunnen verstaan, wil ik met u naar een speciaal element uit dit verhaal. Daarvoor moet u eerst iets anders weten, en wel dit: de bijbelschrijvers vertellen zo'n verhaal over de verwekking van de zoon namelijk volgens een bepaald vast patroon. Een patroon dat je moet kennen, wil je alle nuances kunnen verstaan, ja wil je zien, waar de eigenlijke pointe van het verhaal ligt. Uit vijf elementen bestaat zulk een verhaal:

- (1) een man (gaat en) neemt een vrouw tot zich,
- (2) hij gaat bij haar in,
- (3) zij wordt zwanger,
- (4) zij baart een zoon
- (5) hij roept zijn naam.

Kijk gemeente, want wat elke joodse lezer verwacht te horen, na 'en zij baarde haar zoon', dat is dat hij zijn naam (luidkeels) uitroept. En dat is wat nou net niet gebeurt, terwijl het daar wel om draait, om de vraag wat zijn naam zal zijn. Of deze zoon wel een naam zal krijgen. Nu is een naam in de bijbel niet een kwestie van dat het beestje toch een naam moet hebben, maar dan gaat het om de vraag wie je zult zijn, welke rol je in de geschiedenis van God met de mensen zal spelen. Dan gaat het over de vraag naar je be-stem-ming. Daarom zou er ook niet vertaald mogen worden met: 'En hij gaf hem/haar de naam.' Ja, zo doen wij dat. Maar in de Bijbel is dat anders. Daar word je naam *geroepen*. Daar gaat het over je roepnaam, nog beter: je roepingsnaam. Dan gaat het over de vraag waartoe je bent geroepen, wie je mag zijn in Gods geschiedenis, welke rol je daarin mag spelen.

7. Nee, een naam riep hij niet. Hoe zou dat ook kunnen, als je niet weet of er überhaupt wel toekomst voor hem is weggelegd. In plaats daarvan krijgen we iets anders te horen. 'En ze zag hem, dat hij goed was.' 'Mooi' heeft de NBG-vertaling, maar het is geen kwestie van mooi of lelijk. Waar het om gaat, is: zoals je dat moeders ziet doen, direct na de geboorte, dan zien ze het kind aan, om te kijken, te konstateren dat hij goed was!

Een rabbijnse uitleg zegt hierover: 'Toen hij werd geboren, werd het hele huis vol licht.' Precies om die verwijzing naar die eerste dag van het scheppingsverhaal gaat. 'En God zag het licht, dat het goed was.' Goed heeft dan ook de betekenis van: er is niks mis mee, het kan het leven in.

Gemeente, dat alles kan ook anders gezegd worden. Daarvoor moet u weten dat het hier om meer gaat dan om een stukje uit de bijbels-gynaecologische afdeling. 'Zoon ván' is namelijk beeld vóór. En wel beeld voor: de toekomst. Als er dan ook gezegd wordt dat zij hem zag, dat hij goed was, dan zegt ze dat zij een toekomst ziet, die goed is.

8. Wat er dan gebeurt? Zij doet wat een moeder altijd in zo'n situatie doet: er alles aan doen om haar kind in het leven te behouden. Ook al...? Ja, als het moet tegen *elk* gebod en bevel in, al zou haar dat in conflict met wie dan ook brengen. Eerst verbergt ze het drie maanden, zo lang als het kan, maar als ze het niet langer kan verbergen, dan maakt ze voor hem een arkje van biesen, dat ze met leem en pek afwerkt om het arkje goed dicht te krijgen, zodat er geen water in kan komen. Niet in een biesen *kistje*, maar in een biesen *arkje* legt ze hem, wetende van die andere ark van Noach, die ervoor zorgde dat het leven dat daarin verbleef, in de vloed bewaard werd. Nee, de verteller zegt nu

niet: 'En daarin legde ze haar *zoon*', maar: 'En daarin legde ze het *kind*', om zo duidelijk te maken dat zij afstand doet van haar zoon. Alles doet zij om het kind in leven te houden. Ook al? Ja, zelfs ook als dat betekenen moet dat zij afstand van hem moet doen. Maar vaak is dat – helaas begrijpen niet alle ouders dat – vaak is dat de enige manier om je kind te behouden door er afstand van te doen. Die gedachte zal Jezus later expliciteren: 'Wie het leven zoekt te redden, die zal het verliezen, wie het leven durft te verliezen, die zal het redden.'

9. En weet wat ik zo verrassend vind dat die redding vaak van een kant komt waar je dat absoluut niet van had verwacht. Dan denk je toch niet aan de dochter van de man die het gruwelijk bevel heeft gegeven dat alle jongens in de Rivier moeten worden geworpen. Onze gedachte: zo vader, zo dochter. Meestal dekken ze elkaar wel aan het koninklijke hof!

Lieve mensen, ik zou voor u nou eigenlijk de structuur van het verhaal zichtbaar moeten maken, u zou zien dat zij, deze dochter van farao, precies in het midden van het verhaal staat (en afdaalt om in de rivier te baden.) Met het hart van de zaak worden we in het midden geconfronteerd. En dan gaat het om het hart, of *zij* dat laat spreken, of *u en ik* dat op zulk een beslissend moment laten spreken.

Als je *aan de kant* staat, dan zijn dat van die momenten dat je je hart vasthoudt. Je vreest toch het ergste, als deze dochter van farao de ark opent. Wat zal ze gaan doen, als ze hem ziet, het kind, en het blijkt een jongen(!) te zijn? Ik las u voor dat zij toen medelijden kreeg. In de vertaling is het weergegeven als een gevolg: 'zodat zij medelijden kreeg.' Maar zo klopt dat toch niet. De twee zinnen hebben zo'n verbinding niet. Ook de vertaling van het werkwoord zelf is mij te flets. 'En zij was met hem begaan', in die lijn ligt het. Op de meeste plaatsen dat het werkwoord voorkomt, wordt het vertaald met 'sparen'. En dat is hier eigenlijk ook een heel bijpassende vertaling: en zij spaarde hem. En dat sparen gebeurt tot in de taal, die zij spreekt. Want dan gebruikt zij niet opnieuw het woord '*jongen*', dat woord dat ook farao gebruikte: werp alle *jongens*, die geboren worden, in de Rivier', maar dan gebruikt ze het algemene woord, zelfs in het meervoud: 'Uit de *kinderen* van de Hebreërs is deze'. Zo laat ze ons horen dat ze heel goed weet, waarom het gaat.

10. Kijk gemeente, dat lijkt me niet voor niets, dat dat in het midden van het verhaal staat: dit begaan zijn van haar met hem, als ik weer even terug mag naar de gevoelslading die er in dit woord zit. Daar draait het in dit verhaal om, dat de één begaan is met de ander. Dat dat ook ons centrum mag vormen, steeds weer in alles wat we doen en zeggen, ook en met name op die momenten dat dit begaan-zijn met die ene andere erop aan komt.

In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

*Zondag Sexagesima, 23 februari 2003,
Bethelkerk, Den Haag-Loosduinen
ds. Nico Riemersma*

Vertaling

1. Een man uit het huis van Levi ging
En hij nam een dochter van Levi.
2. En de vrouw werd zwanger
En zij baarde een zoon.
En ze zag hem, dat hij goed was.
En zij verborg hem drie maanden.
3. En ze kon hem niet langer verbergen.
En ze nam voor hem een ark van biezen
En ze lijmden het met leem en met pek
En ze legde daarin het kind
En ze legde het in het riet, aan de oever van de rivier.
4. En zijn zuster ging van verre staan

om te weten wat hem gedaan zou worden.

5. Een dochter van Farao daalde af
om te baden in de rivier.
En haar meisjes gingen terzijde van de rivier.
En zij zag de ark temidden van het riet.
En zij zond haar slavin
om het te nemen.
 6. En zij opende het.
En zij zag hem, het kind,
En zie, een jongen, huilend
En zij was met hem begaan/spaarde hem
en zei:
"Uit de kinderen van de Hebreërs is deze!"
 7. En zijn zuster zei tot de dochter van Farao:
"Zal ik gaan
en voor u een vrouw uit de zoogsters, uit de Hebreërs, roepen;
en zij zal voor u het kind zogen?"
 8. En tot haar zei de dochter van Farao:
"Ga!"
En de jonge vrouw ging
En zij riep de moeder van het kind.
 9. En tot haar zei de dochter van Farao:
"Laat dit kind meegaan
en zoog het voor mij.
En ik zal je je loon geven."
- En de vrouw nam het kind
En ze zoogde het.
10. En het kind werd groot
En zij deed het bij de dochter van Farao komen.
En hij werd haar tot zoon.
En zij riep zijn naam: Mozes
en zei:
"Want uit de wateren heb ik hem getrokken."

Literatuur

Nico Riemersma, 'De literaire structuur van het boek Exodus: Een nieuw voorstel', in: Nico Riemersma (red.), *Exodus* (ACEBT 33), Amsterdam: SHA 2020, 1-19
(Het boek is te verkrijgen via: info@societashebraica.nl)